

Hlieb Bierastavy

- ▶ Uniwersytet w Białymstoku
(University of Białystok, Poland)
- ▶ e-mail: g.berestovoi@uwb.edu.pl
- ▶ ORCID: 0000-0001-5044-5233

Magdalena Stulgis

- ▶ Uniwersytet w Białymstoku
(University of Białystok, Poland)
- ▶ e-mail: m.stulgis@uwb.edu.pl
- ▶ ORCID: 0000-0002-8601-3632

DOI: 10.15290/mhi.2024.23.02.28

VII OGÓLNOPOLSKA KONFERENCJA NAUKOWA „PRAWEM I BEZPRAWIEM. MAGNATERIA RZECZPOSPOLITEJ W XVI–XVIII WIEKU”. BIAŁYSTOK–BIAŁOWIEŻA, 8–11 MAJA 2024

Za nami kolejna, siódma już odsłona konferencji naukowych „Magnateria Rzeczypospolitej w XVI–XVIII wieku”. Tym razem odbyła się ona pod hasłem *Prawem i bezprawiem*. Zapoczątkowany ponad 20 lat temu przez profesor doktor habilitowaną Ewę Dubas-Urwanowicz i doktora habilitowanego Jerzego Urwanowicza cykl od dawna cieszy się zainteresowaniem badaczy¹, a jego wyniki stale ukazują się w postaci monografii zbiorowych. Także i ta edycja spotkała się z dużym odzewem, co zaowocowało obecnością ponad 60 uczestników z kilkunastu ośrodków naukowych w Polsce.

¹ Więcej na temat historii cyklu konferencji: M. Stulgis, M. Kupczewska, K. Łopatecki, *20 lat cyklu konferencji „Magnateria Rzeczypospolitej w XVI–XVIII wieku”*, [w:] *Wobec sejmików. Magnateria Rzeczypospolitej w XVI–XVIII wieku*, t. 1, red. M. Kupczewska, K. Łopatecki, Białystok 2024, s. 11–34.

Ilustracja 1. Uczestnicy konferencji po obradach plenarnych drugiego dnia konferencji w hotelu Żubrówka w Białowieży, 9 maja 2024 (autor fotografii: doktor habilitowany Karol Łopatecki, profesor Uniwersytetu w Białymstoku)

Pierwszy rząd od lewej: doktor Angelika Blinda, profesor doktor habilitowany Dariusz Rolnik, doktor Justyna Gałuszka, (poniżej) magister Andrej Radaman i doktor habilitowany Adam Perłakowski, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego, doktor Wojciech Walczak, doktor habilitowany Jerzy Urwanowicz, profesor doktor habilitowana Ewa Dubas-Urwanowicz, doktor Jacek Brzozowski, doktor Paweł Krokosz, magister Magdalena Stulgis, magister Marta Kupczewska, doktor Vasil Varonin, profesor doktor habilitowany Mirosław Nagielski, doktor Agnieszka Pawłowska-Kubik, magister Anna Podlecka, doktor Marcin Broniarczyk.

Drugi rząd od lewej: doktor habilitowany Radosław Lolo, profesor Akademii Finansów i Biznesu, doktor Aleksandra Ziober, magister Beata Gryko-Andrejuk, doktor Monika Jusupović, doktor Maria Czeppe, doktor habilitowany Robert Kołodziej, profesor Uniwersytetu Wrocławskiego, doktor Iwona Dacka-Górzyńska, doktor Anastazja Skiepan.

Trzeci rząd od lewej: doktor habilitowany Marek Hałaburda, doktor Janusz Danieluk, doktor habilitowany Marian Wolski, profesor Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II, doktor Uładzimir Padalinski, magister Szymon Rutkowski, profesor doktor habilitowany Tomasz Kempa.

Czwarty rząd od lewej: doktor habilitowany Konrad Bobiatyński, profesor Uniwersytetu Warszawskiego, doktor habilitowany Mariusz Drozdowski, profesor Uniwersytetu w Białymstoku, doktor Zbigniew Hundert, profesor doktor habilitowany Andrzej Rachuba, doktor Przemysław Gawron, doktor Artur Goszczyński, doktor habilitowany Aliaksandr Hrusza, doktor habilitowany Witold Filipczak, profesor Uniwersytetu Łódzkiego.

U góry: doktor Jan Jerzy Sowa, doktor habilitowany Andrej Macuk, profesor doktor habilitowany Andrzej Zakrzewski.

Dzięki zorganizowanej po raz pierwszy w tej edycji sekcji online, mieli możliwość wygłoszenia referatów badacze z ośrodków na Białorusi, w Mołdawii i Rosji. Organizatorami konferencji było Polskie Towarzystwo Historyczne Oddział w Białymstoku oraz Wydział Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu w Białymstoku. Partnerem konferencji był Podlaski Urząd Wojewódzki.

Przewodnim tematem cyklu są zagadnienia związane z życiem magnaterii na terenach państwa polsko-litewskiego od XVI do XVIII wieku. Są to w dużej mierze kwestie szeroko pojmowanej problematyki prawnoustrojowej i politycznej, ale także dotyczące sfery prywatnej.

W niniejszej edycji obrady zostały zaplanowane w dniach 8–11 maja i toczyły się w dwóch lokalizacjach. Pierwsza odsłona konferencji odbyła się 8 maja w Muzeum Pamięci Sybiru w Białymstoku. Uroczystego jej otwarcia dokonał doktor habilitowany Karol Łopatecki, profesor Uniwersytetu w Białymstoku, który krótko przedstawił historię cyklu. Dodatkowo zaprezentowany został tom publikacji pokonferencyjnej *Wobec sejmików. Magnateria Rzeczypospolitej w XVI–XVIII wieku*², dedykowany profesor doktor habilitowanej Ewie Dubas-Urwanowicz i doktorowi habilitowanemu Jerzemu Urwanowiczowi. Słowa uznania za ich pracę i zaangażowanie na rzecz propagowania nauki i organizacji konferencji wyrazili doktor habilitowany Karol Łopatecki, profesor Uniwersytetu w Białymstoku, dyrektor Muzeum Pamięci Sybiru profesor doktor habilitowany Wojciech Śleszyński, wojewoda podlaski doktor Jacek Brzozowski oraz podlaski konserwator zabytków doktor inżynier Adam Musiuk. Na koniec głos zabrał doktor habilitowany Jerzy Urwanowicz, dziękując swoim przedmówcom za miłe słowa oraz uczestnikom za przybycie.

Po uroczystym otwarciu rozpoczęły się obrady plenarne, którym przewodniczył profesor doktor habilitowany Andrzej Rachuba. W tej części zostały zaplanowane trzy referaty. Jako pierwsza wystąpiła profesor doktor habilitowana Ewa Dubas-Urwanowicz, prezentując kwestie procesu Krzysztofa Zborowskiego podczas sądu sejmowego z 1585 roku. Kolejnym referentem był profesor doktor habilitowany Maciej Franz, który przedstawił spór Jerzego Ossolińskiego i Jeremiego Wiśniowieckiego z czasów powstania Chmielnickiego. Na koniec swój referat wygłosił doktor

² *Wobec sejmików. Magnateria Rzeczypospolitej w XVI–XVIII wieku*, t. 1, t. 2, red. M. Kupczewska, K. Łopatecki, Białystok 2024.

habilitowany Tomasz Ciesielski, profesor Uniwersytetu Opolskiego. Tematem jego wystąpienia była postawa hetmana wielkiego koronnego Jana Klemensa Branickiego i wojska wobec transakcji kolbuszowskiej. Obrady plenarne zakończyła dyskusja pełna ciekawych spostrzeżeń i interesującej wymiany zdań. Kolejnym punktem programu było zwiedzanie z przewodnikiem Muzeum Pamięci Sybiru. Następnie uczestnicy zostali przewiezieni do kolejnej lokalizacji, którym był hotel Żubrówka w Białowieży. Pierwszy dzień konferencji został zakończony uroczystą kolacją.

Drugi dzień (9 maja) rozpoczął się od obrad plenarnych prowadzonych przez profesora doktora habilitowanego Dariusza Makitę. Jako pierwsza wystąpiła doktor Justyna Gałuszka z referatem dotyczącym konfliktu Stanisława Stadnickiego i Łukasza Opalińskiego. Kolejnym referentem był doktor habilitowany Mariusz Sawicki, profesor Uniwersytetu Opolskiego. Na przykładzie sprawy dotyczącej szlachectwa rodu Kryszpinów Kirszenszteinów przedstawił hegemonię Sapiehów w litewskim wymiarze sprawiedliwości. Następnie doktor habilitowany Andrej Macuk w swoim wystąpieniu zajął się tematem walki stronnictw magnackich podczas reasumpcji Trybunału Litewskiego w okresie panowania Augusta III. Kolejny referat wygłoszony przez doktora habilitowanego Witolda Filipczaka, profesora Uniwersytetu Łódzkiego, dotyczył wpływów magnackich w Trybunale Koronnym w 1786 roku. Jako ostatni w tej części obrad wystąpił profesor doktor habilitowany Dariusz Rolnik. Na przykładzie spraw procesowych Leonarda Marcina Świeykowskiego przedstawił normy postępowania w sądach i trybunałach w okresie panowania Stanisława Augusta Poniatowskiego. Obrady plenarne pierwszego dnia konferencji zakończyła dyskusja.

Po krótkiej przerwie przyszedł czas na obrady w dwóch równoległych sekcjach. W każdej z nich wygłoszono po pięć referatów. Sekcja pierwsza była moderowana przez profesora doktora habilitowanego Andrzeja Zakrzewskiego. W tej części jako pierwsza swój referat wygłosiła profesor doktor habilitowana Jolanta Małgorzata Marszałska. Dotyczył on posiłkowania się przez magnatów w XVII i XVIII wieku literaturą prawniczą, między innymi danych o glosach czy podkreśleniach w książkach. Następnie doktor habilitowany Marek Hałaburda podjął temat fundacji sakralnych Hieronima Wołłowicza, podkanclerzego litewskiego i starosty żmudzkiego. Jako kolejny wystąpił doktor habilitowany Radosław Lolo, profesor Akademii Finansów i Biznesu, który przedstawił konflikt biskupa płockiego Ludwika Bartłomieja Załuskiego ze szlachtą zakroczymską. Następny referat wygłoszony przez doktor Aleksandrę Ziober dotyczył sprawy domniemanych czarownic w starostwie słonimskim i udziału w niej Jana Stanisława

Sapiehy. Jako ostatni w tej sekcji wystąpił doktor habilitowany Mariusz Drozdowski, profesor Uniwersytetu w Białymstoku, który przedstawił wybrane aspekty sądownictwa w miastach Hetmańszczyzny w okresie po wybuchu i zakończeniu powstania Chmielnickiego. Obrady w sekcji zostały zakończone dyskusją.

Równoległe obrady w sekcji drugiej były prowadzone przez profesora doktora habilitowanego Mirosława Nagielskiego. Rozpoczął je referat doktor Agnieszki Pawłowskiej-Kubik dotyczący sporu o starostwo knyszyńskie po śmierci Zygmunta Augusta. Jako kolejny wystąpił doktor Jan Jerzy Sowa, który podjął się odpowiedzi na pytanie, kogo reprezentowali deputaci wojskowi w Trybunale Skarbowym i komisji hibernowej w drugiej połowie XVII wieku. Następnie swój referat wygłosił doktor habilitowany Konrad Bobiatyński, profesor Uniwersytetu Warszawskiego. Podjął on temat wydzielania konsystencji (leży zimowych) dla wojska litewskiego w kontekście walki politycznej stronnictw magnaterii litewskiej w drugiej połowie XVII wieku. Kolejny referat wygłosił doktor Zbigniew Hundert. Na przykładzie działalności Kazimierza Jana Sapiehy w latach 90. XVII wieku przedstawił zagadnienie przekraczania limitu liczebności wojska litewskiego. Jako ostatni wystąpił doktor habilitowany Adam Perłakowski, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego. Referat dotyczył kwestii nagłej dymisji zaufanego ministra Augusta III Aleksandra Józefa Sułkowskiego oraz represji, jakie spotkały jego najbliższe otoczenie. Tak jak w pozostałych przypadkach obrady w tej sekcji zostały zakończone dyskusją.

Dalsza część drugiego dnia konferencji została zaplanowana w nieco mniej oficjalnej formie. Po obiedzie uczestnicy udali się na zwiedzanie z przewodnikiem rezerwatu Puszczy Białowieskiej. Na koniec w pięknych okolicznościach przyrody i przy dobrej pogodzie wszyscy mieli możliwość spędzenia czasu przy ognisku.

Kolejny dzień konferencji (10 maja) rozpoczęły obrady plenarne prowadzone przez doktora habilitowanego Mariana Wolskiego, prof. Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II. Jako pierwszy wystąpił magister Andrej Radaman z referatem dotyczącym problematyki niezależności sądu ziemskiego w powiecie nowogródzkim na przełomie XVI i XVII wieku. Kolejnym referentem był doktor Emil Kalinowski, który przedstawił wpływ wojewody podlaskiego Mikołaja Kiszki na wybór obsady sądów ziemskich na Podlasiu w latach 1569–1587. Następnie swoje wystąpienie miał doktor Łukasz Gołaszewski. Jego referat dotyczył sporów szlachty ziemi bielskiej wokół obsady sęstwa i pisarstwa bielskiego w 1595 roku. Jako kolejny wystąpił ksiądz

profesor doktor habilitowany Waldemar Graczyk, który przedstawił wpływy biskupa płockiego Stanisława Łubieńskiego na obsadę urzędów związanych z sądownictwem. Ostatni referat wygłosiła doktor Monika Jusupović i dotyczył on wpływu stronnictw politycznych na wybór sędziów ziemskich na Litwie w okresie panowania Stanisława Augusta Poniatowskiego, kiedy system ten uległ reformom. Obrady zakończyła dyskusja, po której nastąpiła krótka przerwa. Po niej, wzorem dnia poprzedniego, zaplanowano obrady w dwóch równoległych sekcjach.

Moderatorem sekcji pierwszej był doktor habilitowany Jerzy Urwanowicz.

Rozpoczęła się ona referatem profesora doktora habilitowanego Tomasza Kempy dotyczącym specyfiki konfliktu przeciętnego szlachcica Michała Myszkę Warkowskiego z Konstantym Wasylem Ostrogskim, wojewodą kijowskim. Następnie doktor Marcin Broniarczyk przedstawił swoje rozważania na temat fałszywych tytułów szlacheckich na wybranych przykładach *Liber chororum* Waleriana Nekandy Trepki. Jako kolejna wystąpiła magister Marta Kupczewska z referatem dotyczącym aktywności Tomasza Zamoyskiego w Trybunale Koronnym. Postaci Tomasza Zamoyskiego dotyczyło kolejne wystąpienie. Doktor Artur Goszczyński przedstawił jego konflikt z Janem Farenzbachem, będącym pokłosiem nieporozumień wojewody kijowskiego ze Stanisławem Lubomirskim. Na koniec pierwszej części sekcji wspólnie referat wygłosili doktor Przemysław Gawron i doktor Karol Żojdź. Na przykładzie Tomasza Zamoyskiego i Jana Stanisława Sapiehy zostały przedstawione relacje, jakie łączyły magnatów z osobami występującymi w postaci bardzo specyficznej dla tamtych czasów roli plenopotentów. Zwyczajowo po ostatnim wystąpieniu odbyła się dyskusja.

Równolegle prowadzona była pierwsza część sekcji drugiej, której przewodniczyła doktor Maria Czeppe. Rozpoczęła się ona referatem doktora habilitowanego Aliaksandra Hruszy, która dotyczyła zapytań magnaterii skierowanych do wielkiego księcia litewskiego od końca XV do pierwszej tercji XVI wieku. Następnie magister Hlieb Bierastavy podjął się ustalenia, czy przywileje władców dla stanów Wielkiego Księstwa Litewskiego lub jego ziem były miejscem pamięci mieszkańców księstwa przełomu XVI i XVII wieku. Jako kolejny wystąpił doktor Vasil Varonin, który przedstawił dyskusję Olbrachta Gasztołda z Janem Chojeńskim, która dotyczyła projektu Bony Sforzy w sprawie reformy sądownictwa w Wielkim Księstwie Litewskim. Kolejnym referentem był doktor habilitowany Karol Łopatecki, profesor Uniwersytetu w Białymstoku, który zaprezentował swoje obserwacje na temat uchwalenia Konfederacji Generalnej Warszawskiej z 1573 roku ze szczególnym naciskiem na frekwencję skonfederowanych

szlachciców w różnych województwach. Na koniec doktor Iwona Dacka-Górzyńska przedstawiła rolę heraldyki w ceremoniale obrad Trybunału Koronnego i Trybunału Skarbowego. Po ostatnim referacie był czas na dyskusję.

Po zakończeniu pierwszej części wystąpień w sekcji pierwszej i drugiej uczestnicy konferencji udali się na obiad. Na godzinę 15:30 zostały zaplanowane dalsze obrady.

Moderatorem drugiej części sekcji pierwszej był doktor habilitowany Robert Kołodziej, profesor Uniwersytetu Wrocławskiego. W tej edycji po raz pierwszy organizatorzy zdecydowali się przygotować sekcję online. Jako pierwsza wystąpiła doktor Anastazja Skiepan, która uczestniczyła w obradach osobiście. Jej referat dotyczył sądownictwa na terenach Księstwa Słuckiego w XVI–XVII wieku. Kolejne cztery referaty zostały wygłoszone poprzez wideokonferencję. Doktor Tomasz Ambroziak przedstawił praktykę wyboru woźnych sejmowych w województwie wileńskim i ich zatwierdzania przez Mikołaja Krzysztofa Radziwiłła „Sierotkę” w latach 1604–1616. Kolejnym referentem był profesor doktor habilitowany Valentin Constantinov, który przedstawił postawę Samuela Koreckiego wobec sporu o dobra uścieńskie w pierwszej połowie XVII wieku oraz składnik mołdawski tego sporu. Następnie swój referat wygłosiła doktor Irena Ławrowska. Dotyczył on działalności sądu asesorskiego w sprawie Brześcia Litewskiego i odzyskiwania przez miasto ziem, które stały się jurydykami magnaterii. Podjęty został także wątek instytucji kościelnych działających na terenie tego miasta. Na koniec wystąpił doktor Vitali Halubowicz, który przedstawił sprawy sądowe magnatów rozpatrywanych w Trybunale Wielkiego Księstwa Litewskiego w okresie panowania Władysława IV Wazy. Po wygłoszeniu wszystkich referatów rozpoczęła się dyskusja.

Kolejna odsłona sekcji drugiej była prowadzona przez profesor doktor habilitowaną Teresę Chynczewską-Hennel. Pierwszym referentem był magister Szymon Rutkowski, który podjął się próby odpowiedzi na pytanie o językowe oznaki magnackiego statusu w aktach sejmikowych. Następnie doktor Uładzimir Padaliński podjął się rozważań nad rozprawą między Mikołajem Radziwiłłem „Rudym” a lokalnym szlachcicem Mikołajem Konczą, która toczyła się przed sądem gospodarskim podczas trwania sejmu lubelskiego w 1569 roku. Kolejną referentką była magister Magdalena Stulgis, która na przykładzie korespondencji Andrzeja Dudycza przedstawiła konsekwencje podwójnej elekcji 1575 roku z perspektywy stronnictwa prohabsburskiego. Jako następna wystąpiła magister Anna Podlecka. Jej referat dotyczył działalności Jana

Dymitra Solikowskiego w Prusach Książęcych w latach 1566–1570 wobec konfliktu o dziedziczenie tronu pruskiego. Na koniec doktor Matylda Urjacz-Raczko podjęła się rozważań na temat tego, jak widziana była Rzeczpospolita w oczach hiszpańskich dyplomatów w latach 1587–1589. Obrady zakończyły się dyskusją.

Po zakończeniu obrad uczestnicy udali się na krótki odpoczynek. Długi dzień wystąpień konferencyjnych został zakończony kolacją.

Na ostatni dzień obrad zaplanowane były obrady plenarne, których prowadzenie zostało powierzone profesorowi doktorowi habilitowanemu Maciejowi Franzowi. Pierwszy referat wygłosiła profesor doktor habilitowana Teresa Chynczewska-Hennel. Był on poświęcony diariuszowi Filipa Orlika, pierwszego hetmana Ukrainy na emigracji. Następnie doktor Paweł Krokosz przedstawił losy kariery elity władzy w Imperium Rosyjskim za czasów Piotra I i po jego śmierci. Jako kolejny wystąpił profesor doktor habilitowany Andrzej Stroynowski. Jego referat dotyczył kwestii nadużywania władzy przez Michała Fryderyka Czartoryskiego, kanclerza wielkiego litewskiego, w świetle diariusza Marcina Matuszewicza. Na koniec wystąpiła doktor Angelika Blinda, która przedstawiła pięcioletni spór między Teofilą Strzeżysławą Sapieżyną a Franciszką Wiktorią Jabłonowską o spadek po Auguście Dobrogoście Jabłonowskim. Podobnie jak w dniach poprzednich obrady plenarne zostały zakończone dyskusją.

Kolejnym punktem programu było podsumowanie obrad konferencyjnych, którego dokonał doktor habilitowany Karol Łopatecki, profesor Uniwersytetu w Białymstoku. Podana została informacja o planowanej publikacji pokonferencyjnej, uczestnicy zostali natomiast poproszeni o nadsyłanie swoich wystąpień w formie artykułów naukowych. Na koniec głos zabrał doktor habilitowany Jerzy Urwanowicz, który podziękował organizatorom konferencji oraz uczestnikom za przybycie.

Siódma odsłona konferencji „Magnateria Rzeczypospolitej w XVI–XVIII wieku” po raz kolejny zakończyła się dużym sukcesem. Wygłoszonych zostało 47 referatów, których poziom merytoryczny, wzorem lat poprzednich, był na wysokim poziomie. Zaproponowany motyw przewodni, czyli prawo i bezprawie, został przedstawiony w różnym ujęciu. Spora część referatów dotyczyła kwestii związanych z sądownictwem oraz z wojskowością czy aktywnością magnaterii podczas sejmów i sejmików. Problematyka prawa i bezprawia została także przedstawiona na przykładzie

działalności konkretnych magnatów oraz lokalnych konfliktów. Powodowało to, że w wielu wystąpieniach przyjmowano konkretne ramy geograficzne. W tej edycji zauważalny jest wzrost liczby referatów, które chronologicznie obejmowały wiek XVI, choć nadal w badaniach uczestników konferencji dominuje okres XVII i XVIII wieku. Warto także odnotować jasny zamiar wyjścia poza ramy tradycyjnego spojrzenia na historię magnaterii jako na dzieje prawnoustrojowe i dzieje dóbr – w licznych referatach były poruszane inne tematy z życia magnatów.

Stałe zainteresowanie naukowców udziałem w konferencji pokazuje, że badania nad magnaterią są aktualne i cały czas odkrywa się nowe obszary do inspirujących analiz naukowych. Miłym odnotowaniem jest fakt, że oprócz wybitnych badaczy, którzy zgłaszają swoją chęć do udziału w konferencji już od wielu lat, pojawiają się nazwiska naukowców młodego pokolenia. Wysoki poziom merytoryczny prezentowały dyskusje prowadzone po zakończeniu każdej sekcji. Planowana publikacja pokonferencyjna będzie kolejnym, cennym wkładem do badań nad magnaterią w XVI–XVIII wieku.

Ilustracja 2. Doktor habilitowany Jerzy Urwanowicz i profesor doktor habilitowana Ewa Dubas-Urwanowicz, 8 maja 2024, Muzeum Pamięci Sybiru (autor fotografii: Andrej Radaman)

Ilustracja 3. Profesor doktor habilitowana Ewa Dubas-Urwanowicz, 8 maja 2024, Muzeum Pamięci Sybiru (autor fotografii: Andrej Radaman)

Ilustracja 4. Doktor Jacek Brzozowski, profesor doktor habilitowana Ewa Dubas-Urwanowicz, doktor habilitowany Jerzy Urwanowicz, doktor habilitowany Karol Łopatecki, profesor Uniwersytetu w Białymstoku, 9 maja 2024 Białowieża (autor fotografii: Andrej Radaman)